

Gemeente Haren.
Provincie Groningen.
Jaar 1852.

Verslag van den toestand
 der gemeente Haren, door
 Burgemeester en Wethouders
 aan den Raad gedaan, overeen-
 komstig Art. 118 der wet van
 den 29 Junij 1851 (staatsblad N° 85.)

Hoofdstuk I
Bevolking.

Loop der bevolking
 gedurende
 het jaar 1852.

Op den 1 Januarij 1852 betraeg
 de wettig gedomineerde bevolking...
 Gedurende het jaar zijn geboren...
 waaronder 2 tweeling geboorten
 1 van het mannelijk en 1 van het
 vrouwelijk geslacht en 3 onecht
 geboorten van het vrouwelijk
 geslacht.

En hebben zich met er woon in
 de gemeente gewestigd...
 bijgevoegd...

Er zijn binnen de gemeente
 overleden 24 personen, van het
 mannelijk en 26 van het vrouwe-
 lijk geslacht; waaronder 1 man-
 nelijk, die zijn woonplaats niet
 had in de gemeente dat was
 het getale sterften der wettige
 bevolking...

In hebben de gemeente
 met er woon verlaten...

Mannelijk	Vrouwel.	Totaal
27	28	55
52	61	113.

Menne- lyk.	Vrouwe- lyk.	Totaal
1336	1328	2664.
48	42	90
51	54	105
1435	1424	2859.
49	89	168

afgetrokken
 be dragende als de wettig
 gedomineerde bevolking op
 31 December 1852. D. I.

1350	1335	2691
------	------	------

(2)

In het jaar 1852 zijn door den Ambtenaar van den Burgerlijken Stand ingeschreven in het Register van overledenen 4 (evenveel aangegeven kinderen (noodgeborenen); 1 van het mannelijk en 3 van het vrouwelijk geslacht.

Op den 31 December 1852 waren in de gemeente aanwezig . . . . . personen, die niet tot de wettige bevolking der gemeente behoorden.

En op den 31 December 1852 afwezig personen, die tot de wettige bevolking behoorden. Hieronder zijn begrepen 2 personen 2 van het mannelijk en 4 van het vrouwelijk geslacht, die zich in de Koloniën der Maatschappij van Weldadigheid ophouden. Verschil . . . . .

De wettige bevolking op den 31 December 1852 . . . . .
waarvan het aantal de feitelijke bevolking op den 31 December 1852 . . . . .

	Mannelijk	Vrouwelijk	Totaal
Op den 31 December 1852 waren in de gemeente aanwezig . . . . . personen, die niet tot de wettige bevolking der gemeente behoorden.	15	22	37
En op den 31 December 1852 afwezig personen, die tot de wettige bevolking behoorden. Hieronder zijn begrepen 2 personen 2 van het mannelijk en 4 van het vrouwelijk geslacht, die zich in de Koloniën der Maatschappij van Weldadigheid ophouden. Verschil	11	19	30
De wettige bevolking op den 31 December 1852	4	3	7
waarvan het aantal de feitelijke bevolking op den 31 December 1852	1356	1335	2691
De wettige bevolking op den 31 December 1852	1360	1338	2698

In 1852 zijn uit de gemeente geene personen vertrokken om zich in de overreedsche gemeenten te vestigen.

Bevolking de gister.

Het Bevolking register, in den jaare 1850 aangelegd, wordt door den Ambtenaar van den Burgerlijken Stand, overeenkomstig de bepaalde Voorwaarden met zorg bijgehouden. De aangiften van de Veranderingen in het personeel der huishoudingen geschied echter nog niet altijd uit eigene beweging op zijner tijd en vereischt voortdurend nauwlettend toezicht.

[Handwritten signature]

[Marginal notes: G. Gen.]

Hoofdstuk II.

Verkiezingen en Gemeentebestuur.

Openbare Verkiezingen. In den jaer 1852 waren in de gemeente vijfen-rebentig kiezers van leden der Tweede Kamer der Staten-Generaal en der Provinciale Staten, en een-honderden-vijftien kiezers van leden voor den gemeenteraad. Geene veranderingen zijn in de kiezerslijsten tusschen tijds derzelver vaststelling en afsluiting gemaakt.

Gemeente Bestuur. In het personeel van den Raad is in het jaer 1852 geene verandering voorgevallen, derelue bestaat uit zeven leden, met namen:

- 1 Rudolf de Sitter,
- 2 Lucas Kummerwink,
- 3 Geert Bolhuis,
- 4 Willem Homan,
- 5 Jacobus Johannes Nicolis Christus,
- 6 Lodewijk Theodorus Jorisfen, en
- 7 Hendrik Hendrik van Hemmen.

Het Collegie van Burgemeester en Wethouders heeft echter in zijn personeel eene verandering ondergaan, doordien het L. W. bezaagd heeft den Heer Rudolf de Sitter, op zijn verzoek eervol ontslag te verleenen als Burgemeester dier gemeente, en in derzelve plaats te benoemen, het lid van den Raad de Heer Lodewijk Theodorus Jorisfen.

Van af den 14 Mei 1852, is de Heer Lucas Kummerwink, als de oudste Wethouder in jaer, met de tijdelijke waarneming van het Burgemeesterschap belast geweest tot den 5 Julij daaraan volgende, op welken dag de nieuw benoemde Burgemeester zijn betrekking heeft aanvaard.

inaar
in
en loob
en)
zijn gesl
op Sohal
37
30
of
2691
2698
in
zet
voger
ke
bij
de
der
og
zijnen
v lek

In dien functie heeft de Heer
R. de Sitter, door den Raad tot tijdelijken
Wethouder benoemd zijnde, die betrekking
wel op zich willen nemen.

Met bedruwenen zag men den algemeen
geachtten Burgemeester zijne betrekking
nederleggen, (heman die gedurende eene
reeks van jaren als het hoofd van het gemeente
Bestuur niet alleen verdienstelijk was,
maar tevens als ingereten der gemeente
door zijnen krachten invloed nuttig
tegen en voor Smeed heeft weten te ver-
spreiden. - Dankbaar berustende in
den wensch van den afgetreden Voorzitter
en onderwerpen aan den wildes Konings
verschafte het besluit van den Heer de
Sitter, om verder als Lid van den Raad
deel aan het bestuur te blijven nemen
veel genaege en mocht men tot heden
zijne tegenwoordigheid bij iedere be-
radering over de belangen der ge-
meente over de winden. -

Tot de gemeentelyke Ambtenaren,
behooren voort:

1. De Secretaris der gemeente, waartoe in
plaats van den afgetreden Burgemeester,
die voor die betrekking bedankt heeft,
en ontslag verrocht, de tegenwoordige
Burgemeester is benoemd;
2. De Ambtenaren van den Burgerlijken Stand,
de Heer L. J. Joriszen, in plaats van den
Heer R. de Sitter en Lucas Bummerink;
3. De Ontvanger der gemeente, de Heer
Jacobus Johan Blankert;
4. De Veldwachter der gemeente en
5. de Bode bij het gemeente Bestuur,
beide welke bedieningen door Harmanus
de Groot worden bekleed;
6. De Ambtenaar voor de betrekking van Stuurman,
betreffende vervolging ter onderdruiging van
plaatselijke belastingen, hetwelk door den
daartoe gemachtigden deurwaarder bij de
directe belastingen Andries Pijs Koninga, geschiedt.
7. De opperbrandmeester, welke bediening door
den Heer Libertus van Cotten wordt
waargenomen. -

5

Plaatseijke Verordeningen. In den loop van 1852 zijn door den Raad vastgesteld de navolgende Verordeningen

- a den 28 Januarij, waarbij wederomgesteld, de Instructie van den Ontvanger;
- b d. d. 28 Januarij, betreffende de aftreding van de Leden van den Raad.
- c d. d. 16 Februarij, omtrent de invoering der plaatselijke belastingen.
- d. d. d. 18 Maart 1852 N° 3 Besluit, betrekkelijk den aanleg van eenen Kunstweg van af den Rijksweg te Haren naar Paterswold gemeente Eelde.
- e d. d. 18 Maart. o. betreffende het leggen van een Mac-Adam of grindweg van af den Rijksweg te Haren, door Onnen tot Noordharen.
- f d. d. 21 April, waarbij tot behoud van goede orde, eenige punten worden geregeld voor den tijd, dat K. M. de Koning de gemeente Haren met bezit zal vereeren.
- g d. d. 29 Mei Besluit tot het nader in overweging nemen van het plan tot de aanlegging van een Kunstweg van Haren door Onnen tot Noordharen.
- h. d. d. 7 Augustus Instructie van den Secretaris.
- i d. d. 16 October. op de Invoering van Lege S.
- j d. d. 16 October Betreffende het geven van een Voorschot uit de kas aan het Schoolfonds der gemeente.

Hoofd.

6

Hoofdstuk III.

Ontwerpen, betrekkelijk het beheer der Gemeente.

Gemeente Archief. Het gemeente Archief bevindt zich in eenen goeden Staat en wordt koninklijk bewaard.

Begraafplaatsen. De beide begraafplaatsen in de gemeenten, te Haren en te Noordlaren zijn kerkelijke Eigendommen en worden door de kerkelijke Administratiën beheerd. Men is gereed het nieuw aangelegde gedeelte der begraafplaats te Haren in den loop van 1853, in gebruik te stellen.

Hoofdstuk IV.

Geldmiddelen.

Gewone Ontvangsten. Op de Gemeente Begrooting van 1852 zijn Gen uitgetrokken:

a. Directe Belastingen:

De procenten op de belasting der gemeente en omgebuurde Eigendommen op het personeel belieses een som van	901.	3 1/2
De hoofdelijke omslag	1050.	..

b. Belastingen op Voorwerpen van verbruik, waarop rijksbelasting geheven wordt

De tolleite op den wijn en de sterke dranken werd geraamd op	1087	10
--	------	----

c. Belasting op Voorwerpen waarop geen rijksbelasting wordt geheven.

Belasting op de honden	155	..
----------------------------------	-----	----

d. Lege gelden	10.	..
--------------------------	-----	----

Buitengewone Ontvangsten.

De Buitengewone ontvangsten waren:	Totaal	3003.	4 1/2
------------------------------------	--------	-------	-------

a. Goed slothooverbod van vroegere jaren	1020.	4 1/2
--	-------	-------

b. Restitutie van Schoolgelden door de diaconie besturen van beoefelde kinderen door de gemeente vroegenoten	42.	90
--	-----	----

Totaal	1063.	3 1/2
------------------	-------	-------

Bedragende alzo de gewone en buitengewone ontvangsten	4066.	7 1/2
---	-------	-------

Gen

Be

Hoofdstuk V.

Gemeente Eigendommen, werken en inrigtingen.

Gemeente gebouwen:

De gebouwen, welke der gemeente in eigendom behooren, zijn de Scholen te Onnen, Glimmen en aan den Hoornpandige, terwijl de scholen te Haren, Noordlaren en Helpman voor onder houd aan de gemeente zijn over gegaan.

Het gewone onderhoud der Scholen en onderwijzerswoningen is nog niet bekend.

Gemeente gronden, Straten en pleinen.

De Gemeente bezit geene gronden, Straten of pleinen in eigendom, ten is in 1852 niets tot onderhoud of verbetering derzelve uit de kas der gemeente betaald geworden.

Gemeente-polder of kerkw. wegen en voetpaden.

De taak van der wegen in de gemeente Haren wordt van tijd tot tijd beter, zekere door dien de onderhoudplichtigen meer en meer het belang van goede wegen inzien en tot het bezit derzelve wenschen te geraken, als door de medewerking van het gemeentel bestuur, hetwelk zich alle moeite geeft te toe lagen uit de gemeente kas bijpast, ter einde in het algemeen belang op den duur alle wegen goed te kunnen krijgen.

Verbetering van de openbare rijswegen en Voetpaden.

Even als met de polder of kerkw. wegen en voetpaden, worden ook deze wegen, de een na de andere, verbeterd.

De aardbaan van af het dorp Haren door het gehucht Onnen tot aan Noordlaren, is op weinig na gereed en zal in den aanstaanden zomer reeds kunnen bemijzen, dat door werken in spanning, ook zonder belangrijke geldelijke opofferingen Slechte wegen tot goede te maken zijn.

J. J.

In 1852 is op nieuw door sommige Ingeestenden der gemeente Lelde, die zich ten bedoele sijnde met het gemeente bestuur van Haren in betrekking hebben gesteld, het plan ontworpen, tot het aan leggen van een Kunstweg van af het dorp Haren tot aan Paterswoldae (Prov. Drenthe) Niettegenstaande de gemeente Haren, in vergelijking met de Gemeente Lelde, almede met de Provincie en de stad Groningen, zeer weinig voordeel bij dien weg kan hebben, heeft de Raad zich volgaarne bereid verklaard tot het daarstellen van dien weg krachtdadig te willen mede werken. De kosten van dien weg, zijnde 2779 Ellen (1/2 uur weg) geraakt op ruim f 24000, zijn op bene Kleinigheid na bij een gebracht, en wel 55 pct uit de Provincie Groningen en 40 pct uit de Provincie Drenthe. De resterende 5 pct slijken wij ons met de hoop, zullen door de belanghebbende of hare Eigenaren in de gemeente Lelde, die onttegenzeggelijk veel voordeel en gemak door den nieuwen weg zullen verkrijgen, onderling als een ongewillige gift van den weg, worden bij gebracht.

De buitengewoon langzame wijze, op welke de briefwisseling, betrekkelijk de onderwerpselijke onderneming, van wege het gemeente Bestuur van Lelde wordt gevoerd, doet ons echter vrezen, dat daardoor tenijnen ongenuekt zullen verstrijken, hetwelk de voordelen van Subsidieën kan doen verloren gaan en waarvoor althij het plan onuitgevoerd. Lac moeten slijken. -

Ka-

tingen.
 se in
 te
 indigt,
 een
 meente
 een
 bekend.
 van,
 1852
 een
 van.
 Haren
 or dien
 het
 t het.
 een
 gemeen-
 geeft
 est,
 door
 bewerk-
 dage
 id.
 Haren
 voord-
 al
 kun-
 n
 ne
 weges
 a
 -

Kanalen en Vaarten.

Er zijn binnen de gemeente slechts 2 Kanalen of Vaarten.

a. de Vaart van e Voordlaren tot in het Zuidlaardermeer;

b. de Vaart van de Middelhors tot in het Winschoterdiep.

Beide Vaarten worden door de Eigenaren behoorlijk goed onderhouden.

De overige afwateringen en waterkeeringen blijven op den gewonen voet van deugdzaamheid en duurzaamheid voort door de belanghebbenden en door het gemeentebestuur behoorlijk geleid.

Hoofdstuk VI.

Medische Politie.

Gezondheids-
toestand van menfchen.

De gezondheidstoestand der ingezetenen was wenschelijk gedurende het jaar 1852. Geen buitengewone ziekten waren heerscherende en de Sterfte gelijk aan vorige jaren.

Door den Genees-Heel- en Vroedmeester J. Postings zijn in 1852 binnen de gemeente vijfentachtig personen gevacceerd.

Gezondheids-
toestand van het Vee.

Ook de gezondheidstoestand van het vee was gunstig. Een vermeldde de dagbladen, dat een aan de Lungziekte gestorven koe van een stal binnen deze gemeente heersomstig was. Een onvermijde door het Gemeentebestuur ingesteld onderzoek heeft echter aan het licht gebracht, dat die koe niet van e Voordlaren, gemeente Flaren, maar van

c. Na

het
het
het
waren
vaker-
voet
wordt
ge.
het.

inge.
In de
Lichtes
ik aan

veestes
ge.
nd.

van
melder
ing.
elcin-
ad.
besten
an het
van
e an

landaren, Provincie Drenthe her-
komstig was in dat laatste be-
vinden was, van welke bevinding
openbaar kennis is gegeven.
Indien het noodig geweest ware, dan
zoude dit vooral de surveillance op
den invoer van woe op de grenzen onder ge-
meente, nog strenger hebben doen worden.
Het twericht door den beutengewoon politie
bediente J. W. Hoving, liet echter niet
te menschen overig en zijn geene overtredingen
van de deswege bestaande verordeningen,
gedurende 1852 bekend geworden.

Hoofdstuk VII.

Nationale Militie en Schutterij.

Nationale Militie. Het getal tot de Loting voor
de nationale militie, ingeschreven voor
de liting van 1852 belooft . . . . . 31 man

Hoek gewoon Contingent voor
de gemeente Collep . . . . . 7 man
Contingent gewoon Contingent geen . . . . . " "

Samen . . . . . 7 man
Vrijwilligers geene . . . . . " "
en onder Loting 1 1

Lotingen 7 man 7
Commissarisschaps geene . . . . . " "
Plaatsvervangend geene . . . . . " "

Samen . . . . . 8 man
Schak.

Schutterij.

De Schutterij der gemeente, uitmakende de 3^e Waalve compagnie van het 1° Bataillon rustende Schutterij in de provincie Groningen bestaat uit:

Actieve Schutters . . . . . 41 man
Reserve 27

Derhalve de reevey geheel Sterkte . . 68 man

De Sterkte van den 1° Ban is

Officieren geene . . . . .
Onder officieren . . . . . 3 man
Korporaals . . . . . 1 .
Tambours . . . . . 1 .
Actieve Schutters 34;
Reserve . . . . . 16.

Lamen . . . . . 55 man.

Hoofdstuk VIII.

Kerkelijke Zaken.

Kerkelijke gemeenten en dienstdoende leeraren.

Er zijn in de gemeente twee kerkelijke gemeenten, die tot de Nederduitsch Hervormder-Behooren; de een te Haren; de andere te Noordlaren, die beide hunnen eigenen Predikant hebben.

Eene christelijke afgekeiden gemeente te Haren is wel in 't bezit van een kerkgebouw, maar heeft tot heden nog geen eigen Leeraar.

Giften en Legaten.

Eene giften en Legaten zijn in 1852 voor godsdienstige doeleinden aan de kerkelijke gemeenten geschonken.

Sch.
Lagen
Ch.

Hoofdstuk IX.

Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Scholen voor lager onderwijs. Er zijn in de gemeente Leiden twee Scholen, als te

Onderwijzer S. 1: Haren Hoofdonderwijzer: Libertus Van Vortem,
Ondermeester: Hendrik Timmer,
Kweekeling: Fredrik Van Vortem,
Bezittende den 2° rang.

2: Noordlaren Hoofdonderwijzer: Evert Kors,
Ondermeester: Jan Kors,
Kweekeling: Jan Kors,
Bezittende den 2° rang.

3: Helpman Hoofdonderwijzer: Gerhard Ragnier,
Ondermeester: Stuitman,
Kweekeling: Gerhard Ragnier,
Bezittende den 2° rang.

4: Hoornscheldijk Hoofdonderwijzer: Hendrik Jan Ruelofs,
Ondermeester: Kamppe,
Kweekeling: Kamppe,
Bezittende den 2° rang.

5: Onnen Hoofdonderwijzer: Roelf Timper,
Ondermeester: Roelf Timper,
Kweekeling: Roelf Timper,
Bezittende den 3° rang.

6: Glimmen Hoofdonderwijzer: Wiert Postma,
Ondermeester: Wiert Postma,
Kweekeling: Wiert Postma,
Bezittende den 3° rang.

Den 15 Januarij werden ondernomen op de School te:

Haren	112 jongens	105 meisjes
Noordlaren	33 "	41 "
Helpman	80 "	36 "
Hoornscheldijk	13 "	11 "
Onnen	32 "	28 "
Glimmen	24 "	20 "
Zamen 294		241

En op den 15 Julijs op de School te

Haren	102 jongens	95 meisjes
Noordlaren	25 "	31 "
Helpman	90 "	52 "
Hoornscheldijk	9 "	7 "
Onnen	25 "	24 "
Glimmen	20 "	13 "
Zamen 271		222

Van alle leeringen wordt het schoolgeld door de ouders betaald, met uitzondering der kinderen van bedeelde en minvermogende onbedeelde ouders, voor welke laatste de gemeente in het schoolfonds heeft getrokken een som van ƒ 215.85. terwijl de diaconie besturen hebben gestitueerd een som van ƒ 50.70

Teneinde aan de Scharlonderwijzers verschuldigde schoolgelden over het Vierde Kwartier 1851 uit het schoolfonds te kunnen voldoen, terwijl de Stabat van dat fonds, ten gevolge der onbegrijpelijke nalatige invordering der schoolgelden door den op den 1. Januarij 1852 afgetreden gemeente Ontvanger, een belangrijke te kort aantoonde, heeft het gemeente bestuur zich genoodzaakt gezien, onder goedkeuring van Heeren Gedeputeerde Staten der Provincie, een voorschot ad ƒ 453.73, uit de kas der gemeente aan het schoolfonds te doen, Hot tijd en wijle, de rechter zal hebben uitpraak gedaan, voor welk bedrag der te min ontvangene schoolgelden, de afgetreden gemeente Ontvanger zal moeten bijpassen en tot dat van het overblijvende bedrag, zoo veel als dienlijc zal zijn, door den tegenwoordigen Ontvanger, van de Ouders zal zijn ingevorderd.

De schoollocalen en onderwijzerswoningen hebben in 1852 geen bijzondere herstellingen en verbeteringen noodig gehad en is daarvoor ook slechts uit de gemeente kas, een nog onbepaalde, maar geringe som bestemd.

Over het gegeven onderwijs heeft men alle reden te vreden te zijn.

De
Geflon

Sc
Zed

G
her
On

lyceld
onder-
minver.
luttles
gettook
215.85.
ge
50.70
ijzers
Vierde
kunnens
fonds.
lotige
naps
Ont.
toonde/
nood-
van
zo
3.73,
nhaul-
regter
voor
egene
nte
en
uag.
den
de
ijzers
lijzon-
lygs
den
el, len
- Som
kmen
De

De onderwijzers voor kunnen
werkkring genhikt, heijveres zict
voor het goede is het belang der leers-
lingen en weten deren lust tot
leeren en daarvoor zene gewenst-
te ontwikkeling bij te brengen.

Scholen van
Bijzondere aard.

Hieronder het ben wij Slechts
twee Zangscholen, die ten koste
der liefhebbers van de Zangkunst
bestaan, te vermelden.

Schoolonderwij-
zend gezelschap.

De schoolonderwijzers in
deze gemeente zijn alle leden
van het Schoolonderwijzers gezels-
schap Westgooregt.

Staatselijn
berigt op het
Onderwijs.

De Commissie van tævoor-
zigt op het onderwijs in
de gemeente, bestaat uit acht leden:

- Mr. W. de Sitter, President.
- J. P. Jorissen,
- H. K. Kooijings,
- B. E. Boelman,
- A. W. Haakjema,
- W. Homan,
- J. Bodon,
- B. Bakker.

Hoofdstuk X

Armenwezen.

Toestand van
het armenwezen.

De toestand van het armenwezen is over 1852 niet ongunstiger, dan in vroegere en de laatste jaren. De geroede neemt wel is waar niet af, maar ook niet toe.

San den wensch van velen, die in de oprichting van een werkhuis groot nut en voordeel meende te zien zal vooreerst nog niet voldaan kunnen worden, doordien de daar toe benoodigde middelen niet voor handen zijn en men alvorens tot bijzondere maatregelen ter verrijking der ziel en over te gaan, eenige meerdere zekerheid wenst te verkrijgen over de doelmatigheid en de resultaten der elders bestaande instellingen van dien aard.

Totaal armen-
besturen en In-
stellingen.

De bestaans in de gemeente twee
Armenbesturen is:

- 1: Het diaconie Armenbestuur te Haren.
- 2: Het diaconie Armenbestuur te Noordlaren.

Beide zijn enkel kerkelijke Instellingen en worden niet gesubsidieerd.

De administratie van den algemeenen Onderstand, nog niet in werking getreden in deze gemeente, had in 1852 geene uitgaven, noch ontvangsten. Volgens de opgaven, door de voormelde diaconie besturen gedaan, waren hunne ontvangsten en uitgaven in 1852 als volgt:

Hoofdstuk XI. Gemeente Politie.

Openbare
veiligheid.

De Gemeentelijke politie bestond in de gewone surveillance van den Veldwachter, en voor de winter maanden in die van de nachtwachten, of wel nachtelijke warden door de ingezetenen in de onderscheiden wijken benevens in eenen Marschaussee dienst, bestaande in korporaal en 4 man, gestationeerd te Hoogerland, om in de gemeenten Hoogerland, Sappemeer, Haren en Noordijk te surveilleeren. Een ander was voldoende om de rust en veiligheid van personen en goederen te bewaren. Twee mesdrijvers zijn in de gemeente niet gepleegd. Ten minste kleine diefstallen, zijn door aan de gemeente overreede personen gepleegd, waarvan een aan de Justitie is overgelenend.

De Veldwachter der gemeente heeft zehnekijver van zijnen plicht getuucht.

De Nachtwachten volbrachten hunnen plicht bij de keur op de nachtelijke warden, gepubliceerd den 5 October 1847, uitgelegd.

De Marschaussee dienst voldeed aan het oogmerk.

Nevens den Veldwachter, hield een buitengewoon politie bediende toezicht op den verboden invoer van Vee, zijnde J. H. W. Hoving te Noordlaren, welke toezicht is bevonden voldoende te zijn, om den verboden invoer tegen te houden.

To.
der

La
Kana

Hoofdstuk XII. Landbouw.

Toestand van De toestand van den landbouw was
den landbouw. over het algemeen niet ongunstig
te noemen.

Het bouwland kostte gemiddeld per
Bunder / 900... en het weide- en hooiland / 540...

De huurwaarde van het bouwland was gemid-
deld per Bunder / 40... en het weide- en hooiland / 33...

Landhuishoud. De landhuishoudkundige school gaat
kundige school. voort met veel voortgang tot tijd uitke-
Looft door aankoop en huuren van
landtijden, als door het ontginnen van
waeste gronden. In dezelfde mate

van meer de landgebruik vermeerderd
zij haren vee schapel en geeft voortdurend
niet alleen een buitengewoon vertier,
in alles wat den landbouw betreft ter dezer
plaats, maar doet veel door haar voor-
beeld aangemoedigd en voorzichtig, ver-
beteringen aanwenden en ondernemen-
gen tot stand brengen, die reeds dade-
lijk reuk en op den duur niet onbelang-
rijk voordeel in deze gemeente, alsmede
voor de landbouwer. In landeigenaren
in het algemeen, ten gevolge ma-
ken hebben. De in den loop van 1852
bij die instelling van het eerst in deze
gemeente in gebruik gebrachte Drains
op gemengde leemgronden, voldoen in
de resultaten zeer goed aan de Ver-
wachting en zijn daarna op het bui-
tenland van Jhr. Mr. J. A. Quintus, nabij
de barrière bij Nijmegen gelegen ontge-
legd, bereinnde de goede waterlozing
van vruchtbaarste gronden te be-
vorderen.

Het

Het vermeerren van inlandfere varkens met
het bij de landhuishoudkundige School ten
dienske van eenieder, voorhanden Engelse
varkensras, komt al meer en meer in gebruik
en het daardoor voortgebrachte Soort wordt
zeer gezocht en op goeden prijs gesteld.

Ook heeft het voorbeeld van de genaemde
Inrigting, om de strepen domesgrond, langs
den Straatweg, tusschen den berm des wegs en
de landerij, gelegen, in koop aan te zien nemen
en die stukjes aan het land gevoegd in goe-
der Staat te brengen, reeds bij vele landeigenaren
navolging gevonden en buiten het voordeel
dat het teregt maken van die stukjes inland,
het aanzien der landerij bij lange den weg
veel verfraaid, strekt het tevens, door
verbetering der waterloosingen, het
wegnemen van alden geplaatst, scha-
delijk kreupelkand, tot voordeel
van den landbouw.

Misgewas
of oerlies
van den oogst.

Een misgewas of oerlies
van den oogst had in de gemeente plaats.
De aankundende zomerhitte heeft
wel is waar de ontwikkeling der korels
zoo veel van de rogge als van de garst
benadeeld, en in het laatste dezer graange-
wasfen in het afgeloopen jaer daardoor
niet ruim geweest, maar dit belet toch
niet de opbrengst van die graan soorten
middelmating goed te noemen.

De volgende Staat toont
de haerwaaier's beteelde brander Schoft-
gewasfen en tweede vruchten aan.

Twice
1/2
Twice
18

M
gr

Tarwe	Rogge	Gerst	Haver	Boekweit.	Graan erwten	groen erwten	Padden boonen.	Aardap. pelen.	Kool- zaad.	Litho- lei.	Knyl- len.	Aanmerkingen.
1 1/2	29 1/2	78 3/4	152 3/4	15 3/4	2 1/2	2	4	140 1/4	7	95	170	knollen als 2 gewab.

De volgende staat wijst de opbrengst per Bunder in middelen Aan. De Lichorei in Ned. Pond.

Tarwe	Rogge	Gerst	Haver	Boekweit.	Graan erwten	groen erwten	Padden boonen.	Aardap. pelen.	Kool- zaad.	Litho- lei.	Knyl- len.	Aanmerkingen.
18	16	20	24	12	22	19	14	56	9	2400	25	

Tuinbouw. De uitoefening van tuinbouw bepaalt zich voor eigen Conductie.

Houtteelt. De houtteelt wordt over en achter aamd niette gerustaan de de over deeling der markt grond van Binnen op nieuw Schoon gelegenheid voor dat bedrijf aanbied. De omvlieghis van plantsoen, hetwelk natuurt bruikbaar is Schrikt de ondernemer van bosch aan planting af.

Markte. Door de Scheiding en verdeling der gronden. - Binnen markte, geven de ontginningen in 1852 begonnen aan veel handen arbeid, en worden de waterlozingen en wegen in die streek belangrijk verbeterd en vermeerd. De meeste ontginningen worden tot baan land bestemd.

De volgende Staat van den veestapel wijst aan, dat die rijn van Binnen der gemeente afneemd. De in 1852 voor het eerst ge houden voor en najaar markt te Staren heeft bevooren, dat onze g meente goed soort van vee oplevert het.

betweeen met gyaangte voor laagje
 prijken genocht werd. Wij stellen ook
 voor het vernieuw van die jaarlijksche
 markten wel nut en voordel der gemeen-
 te voor, niet tegenstaande de veestapel
 door belangrijke verkooft verminderd is.
 Staat van het aantal oec.

Stog- den.	Rui- nen.	Mer- riën	Ve- lent.	Stie- ren.	Koei- jen.	Kal- veren.	Fien- osfen.	Ska- pen.	Gei- ten.	Var- kens.	Swine- ringen.
10	68	380	38	14	1792	877	8	622	9	443	Deel van verkocht.

Bijenteelt De Bijenteelt werd hier slechts
 niet liefhebberij met weinige kooft
 uitgeoefend. De opbrengst was vrij goed.

Prijzen van het De prijzen van het kooft en
 kooft en de veldvruchten. de veldvruchten waren voldoende,
 terwijl de aardappelen, die vrij de
 gemeen van goede kwaliteit waren,
 maar niet te min hebben gestaan, de prijzen
 van het vorige jaar behielden. -
 De volgende Staat toont den
 middelprijs der veldvruchten, per mud, aan:

Soort	Stog- den	Gerst	Waver	Boek- weit	Gramme- eruten.	groene eruten	Paarden- boonen	Aard- appelen.	Kool- zaad.	Lichoren per 100 1/2 Ned. fl.	Knollen.	Samen- st.
1/2	1/2	1/2	1/2	1/2	1/2	1/2	1/2	1/2	1/2	1/2	1/2	1/2

Die Boter, meestal versich ten markt
 verkocht, bedong gemiddeld 1/2 per Ned. fl.

De volgende Staat wijst de ter markt gebrachte hoeveelheid koren en veldvruchten aan. (De boter en lichorei in Ned. G.)

Hoeveelheid ter markt gebragt. Koren en veldvruchten.

Tonne	Rogge	Gerst	Haver	Roekweit	Grauwewort	Gruenewort	Paardenboonen	Aardappelen	Koolzaad	Lichorei	Knollen	Boter	Samment.
28	520	215	1550	60	7	5	18	1300	75	2,200,000	2500	47,000	

De volgende Staat wijst de middelenprijs van het ter markt gebrachte vee aan.

Prijs van het vee.

Quieren	Mersiers	Veeleent	Melkkoeijen	Kalfkoeijen	Vettekoeijen	Vettekalveren	Schape	Lammen	Oude varkens	Biggen	Gemeste varkens	Samment.
Van/105...	Van/80...	Van/50...	/65...	/60...	/40...	/10...	/6...	/2...	/16...	/2...	/42...	

Hoofdstuk XIII.

Verreening, Jagt en Visscherij.

Verreening.

Voor 1852 zijn aan 93 personen vergunning verleend tot verreening van laaggelegen bagge lagen. Door dezelve zijn verveend 36508 tonnen 1' foort, 1^e klasse. Bovendien zijn door 83 Verveeners voor eigen gebruik gebaggerd 6305 ton 1' foort, 1' klasse, 4236 ton 2' foort, 3' klasse en 107 ton 2' foort 1' klasse.

Jagt

24
Jagt

De Staat van het jagthuud was ge-
lijc aan het vorige jaar. De haas
viel te vinden, de patrijs minder en water-
wild voldoende.

De eenige Eendvogel koni binnen deze
gemeente, heeft weinig opgebracht, hetwelk
aan het vroegtijdelijc koude water wordt
toegeschreven.

Het Sebadeijns gediente vermeerderde
niet. In het jongst ledene Schieten
Lijp 8 Bunsing en 5 Valken gedaan,
waarvoor 3.40 aan premie mandaten Lijp
afgegeven.

Het toezigt op de jagt, wordt behalve door
den Rijks Opziener der jagt, door den Helder
wachter en twee onbezoldigde jagtopzickers
gehouden.

Vijfcherij De visch in de binnenwateren verminderd
is de binnenwateren, van jaar tot jaar en daardoor hebben de
Vijfchers van beroep weinig voordeel,
terwijl de liefhebberij vijfcher ook afnemen.
Het toezigt op de vijfcherij wordt door de
jagtopzickers naar behooren uitgeoefend.

Hoofdstuk XIV.

ambachts- en Fabrieks nijverheid.

Er zijn in de gemeente:

1 Cichorei fabriek, werkende gedurende
3 maanden met 11 man.

1 Cichorei draagerij, gedurende 3 maanden
met 3 man.

3 windkruimolens, werkende met 7 man;

Bun
ha

Bun
Bun
Se

Ma
ge

Mia

Mia
te

2 oliemolens, werkende met 6 man;
2 rosmolens (boekweit molens), werkende
met 4 man en

5 houtzaagmolens, werkende met 12 man.
Geene nieuwe fabrieken zijn opgericht en ook
geene vervallen.

Stoomwerktuigen zijn binnen de gemeente
op de fabrieken niet in gebruik.

De toestand en bleef der fabrieken waren
naar wensch.

Hoofdstuk XV. Handel en Scheepvaart.

Binnenlandse
handel.

De in dit jaar voor het eerst gehouden
voor en na jaarmarkten van vee, heb ben
aan de verachting voldaan en beloven in
het vervolg met en Doordiel aan de ingezetenen.
De kleinhandel bevaalt tevens ook de
landelijke producten en voortbrengelen der fabrieken.

Buitenlandse handel

Heeft alhier geen plaats.

Binnenlandse
Scheepvaart.

In 1852 zijn gebouwd binnen deze
gemeente 3 Schepen, als: a. Een Galk Schuitje,
graad 44 ton, genaamd Assen.

b. Een kofschip, graad 95 Teetonnen, genaamd
de Helena, bevaaren wordende door A. J. de
Boer;

c. Een Galk schip, graad 96 inlandse tonnen,
genaamd Gerina, wordende bevaaren door
Bartelds, gebouwd op de twee eusdewes te Waterhuizen.

Hoofdstuk XVI.

Wetgeving in verband staande met de
uitoefening van handel en andere bedrijven.

Maten en
gewigten.

De Oerondeningen op de Maten
en gewigten, zijn naar behooren gehandhaafd
en geene overtredingen van deselve bekend
geworden.

Middelen van
vervoer.

Het door de Noordlaan berikt lene Veld
door het Zuidlaan dermeer in de Rivier
de Hunse, en een Vrachtwijn tot aflevering der quaden.

Middelen van vervoer
te lande.

Publieke diensten tot vervoer te lande,
hebben wij binnen deze gemeente niet. - Brood

De prijs van het grafroggenbrood werd geregeld des maandags van iedere week per Ned. de leeuw c. d. De ketting regelde zich naar vaste grondslagen en van den prijs der rogge op de markt te Groninger, voortvont welken prijs van wege het Provinciaal Landvermogen op het einde der week van het Gemeente Bestuur opgave wordt toegeronden.

De vaste grondslagen voor de ketting zijn per mud:

a Maalloon	.....	fl. 17
b Brandstoffen	.....	 20
c Bakloon	.....	 50
d Winst voor den bakker	.....	 60
e Lijeren	.....	 05
		1.52

De veranderlijke grondslagen voor de ketting zijn per mud: Landtbelasting of accijns fl. 13.

Op de markt prijs der rogge van de Ned. de leeuw, met hetwelk wordt gerekend te worden gebakken 89 3/4 Ned. de. brood.

De laagste kettingsprijs van het pond was fl. 08 1/2 en de hoogste kettingsprijs 1.09 1/2.

Gedaan te Haren den 19 Februarij 1853.

Burgemeester te Wethouder.
der Gemeente Haren.

L. J. Jorissen

Ter ordonnantie Van dezelven

L. Pimmerink
Wethouder.